
HOMEOPATHY – AN ALTERNATIVE TREATMENT METHOD

Nezabravka Nenkova

Medical College at Medical University – Pleven, Bulgaria neli_an@abv.bg

Abstract: Modern medicine has a wide range of conventional and alternative methods and therapies. The attention of the allopathic approach is directed mainly to the physical body while the therapeutic focus is entirely directed to an organ or system without taking into account the factors that caused the respective disease. Through the advances of technologies, physicians today have the opportunity to use a variety of devices to conduct rapid and accurate diagnostics and treatment. The ever-expanding pharmaceutical nomenclature offers a wide range of medicines that are convenient for patients to take and shorten their hospital stay.

Despite the timely therapeutic intervention to control acute diseases, often there is worsening of the symptoms or the disease becomes chronic. New tendencies in our constantly expanding knowledge of health and illness make patients seek alternative treatment methods. Alternative medicine covers a significant number of diagnostic, prophylactic and therapeutic theories and practices which are partly recognized by the medical community in some countries and are included in the curricula of the medical schools. The official (also called scientific, academic, conventional) medicine uses only scientifically proven diagnostic, prophylactic and therapeutic methods. This medicine is defined as traditional, and the alternative, which has a millennial history, is considered to be unconventional.

The most common method of alternative medicine is homeopathy. It is a method of prophylaxis and treatment that uses small amounts of natural elements to aid the healing process. The curative effect occurs by triggering the self-defense powers, thus helping the body solve its own health problem in the most natural and effective way - not by suppressing the symptoms of the disease but by treating it.

Keywords: homeopathy, pharmacy, alternative medicine, method of similarity.

ХОМЕОПАТИЯТА – АЛТЕРНАТИВЕН МЕТОД НА ЛЕЧЕНИЕ

Незабравка Ненкова

Медицински колеж към Медицински университет – Плевен, България neli_an@abv.bg

Резюме: Съвременната медицина разполага с богат наборот конвенционални и алтернативни методи и средства за лечение. Вниманието на алопатичния подход е насочено предимно към физическото тяло и терапевтичният фокус е изцяло обърнат към един орган или система, без да се съобразява с факторите, причинили съответното болестно състояние. Чрез напредъка на технологиите днес медиците имат възможността да използват разнообразна апаратура, с която провеждат бърза и точна диагностика и лечение. Непрекъснато обогатяващата се фармацевтична номенклатура предлага богата гама от медикаменти, които са удобни за прием от пациентите и скъсяват болничния им престой. Въпреки навременната терапевтична намеса, която овладява острите заболявания, нерядко се наблюдава задълбочаване на симптоматиката или хронифициране на болестта. Новите тенденции в разширяващите се познания за здраве и болест обръщат погледа на пациентите към търсене на алтернативни методи за лечение.

Алтернативната медицина обхваща значителен брой диагностични, профилактични и терапевтични теории и практики, които са частично признати от медицинската общност в някои страни и са включени в учебните програми на медицинските учебни заведения. Официалната (наричана още научна, академична, конвенционална) медицина използва само научно доказани диагностични, профилактични и терапевтичните методи и средства. Тази медицина се определя като традиционна, а алтернативната, която има хилядолетна история се приема като нетрадиционна.

Най-разпространеният метод на алтернативната медицина е хомеопатията. Тя е метод за профилактика и лечение, който използва малки количества природни елементи за подпомагане на оздравителния процес у пациента. Лечебният ефект настъпва чрез задействане на собствените защитни сили и по този начин подпомага организма сам да реши възникналия здравословен проблем по възможно най-естествения и ефективен начин – не като потиска симптомите на болестта, а като я лекува.

Ключови думи: хомеопатия, фармация, алтернативна медицина, метод на подобие.

Сегашното състояние на официалната медицина се определя от върховите постижения в различни области: фармакология и фармация, спешна медицина, инвазивна и неинвазивна хирургия и др. Независимо от това се наблюдава прогресивен ръст на много дегенеративни заболявания с непрекъснато увеличаващ се брой на заболелите. При много от засегнатите пациенти конвенционалните методи на

лечение се оказват неефективни, което обръща фокуса на тези потенциално уязвими хора в търсене на други средства за лечение. Най-достъпна, разбираема и привлекателна за тях се оказва алтернативната медицина. Много от загрижените за своето благосъстояние здрави хора също приемат някои нейни форми като средство за предотвратяване на болестния процес, преди да се е развил, което не е приоритет на официалната медицина.

При общоприетата практика алопатичният лекар съсредоточава усилията си срещу определена съвкупност от симптоми или срещу някаква болест. За разлика от него, практикуващият алтернативна медицина лекар, използва холистичен подход³⁵, който разглежда в по-широк аспект заболяването заедно с причините, предизвикали индивидуалните прояви в конкретния индивид. Холистичните лекари разглеждат пациента като едно цяло, състоящо се от физическо тяло, емоции, разум (ум) и дух (душа), докато конвенционалният лекар борави със симптоми и синдроми извън контекста на цялостния човешки организъм. Независимо от непрекъснатите полемики, в последните години се забелязва тенденция към разчупване на стандартно приетите схващания на академичната медицинска общност към някои от методите на „нестандартната“ медицина. В много европейски страни, дадени клонове на алтернативната медицина (хомеопатията например) са интегрирани в конвенционалната медицина и се преподават в медицинските учебни заведения.

Алтернативната медицина включва около 400 различни метода за диагностика, профилактика и лечение: аурикулотерапия, източна рефлексотерапия, акупунктура, класически и източен масаж, апитерапия, фитотерапия, хомеопатия, индийска традиционна медицина (Аюрведа), Рейки-терапия и други. Те представляват отделни лечебни техники или цялостни лечебно-профилактични системи и учения със собствена философско-методологична основа. Обединяващото между тях е: стимулиращото им въздействие върху човешкия организъм, сведените до минимум или липсващи странични реакции и високата им ефективност.

Настоящият доклад има за цел да проследи появата и развитието на хомеопатията от древността до наши дни. Посредством логическия метод, основавайки се на факти от специализирани източници, ще предоставим кратък исторически преглед на хомеопатията като наука и средство за лечение.

Един от най-широко използваните алтернативни методи, с който разполага и съвременната медицина, е хомеопатията. Този древен терапевтичен метод следва природните постулати и има точна формулировка, принципи и закони на приложение, които обясняват лечебните ѝ ефекти. Науката е подчинена на принципа на подобие, безкрайно малката доза, динамизацията на субстанциите и индивидуалния подход към пациента. Хомеопатията стимулира естествения защитен механизъм на тялото да се самоизлекува. Прилаганите от нея лекарства действат в същото направление, както и защитните сили на организма и така му помагат да се справи с болестта. Макар и с меко действие, ефектът от лечението е голям и дълготраен.

Според д-р Раджан Шанкаран „още от древни времена се знае, че отровата е лекарство за отрова. Хипократ постулира този принцип с думите: *“Similia similibus curentur”* („подобното се лекува от подобно“). Това означава, че „лекарството, което предизвиква определени ефекти у здрав човек, същевременно е способно да лекува всяка болест, характеризираща се с подобни ефекти“.[1, 2001: 9]

Хомеопатията е холистичен метод на лечение, който има по-широк възглед за човека, здравето, причините за болестта и индивидуалните прояви в отделния индивид. Както изтъква и Гълъбов [2, 2001: 55], този метод представя човека като съставен от три взаимно свързани и влияещи си основни нива: физическо, умствено-емоционално и духовно. Всяко от тези нива има своя вътрешна организация, енергийна структура и динамика. В официалната медицина определена съвкупност от симптоми се именува като болест, а според холистичния подход болестта е само една и представлява разстройство на жизнената сила, изразяваща се в различните нива според спецификите в конституцията и индивидуалните характеристики на всеки. Ето защо холистичният подход е важен за успешното лечение. Той следва думите на бащата на медицината: „по-важно за лекаря е да познава и да знае що за човек е пациентът му, отколкото що за болест го мъчи“.

Хомеопатите гледат на тялото като на нещо повече от сбор от отделни части, което има уникалната способност да се развива, функционира и да се възстановява независимо и самостоятелно. Древните лекари са познавали тази природна сила на организма да контролира заболяването и са я нарекли „лечебна сила на природата“. По-късно Ханеман я назовава „жизнена енергия“ и чрез нея обяснява действието на хомеопатичното лекарство и процесът на излекуване. Жизнената енергия вдъхва живот на всички организми и обединява съвкупността от клетки и тъкани в цялостен жив организъм. Тази поддържаща „лечебна сила“ е подложена ежедневно на въздействието на многобройни вредни условия на околната среда: стрес, вируси и други. В резултат на всички болестни фактори, жизнената енергия се потиска и организмът реагира чрез патологични промени в различни

---

³⁵от гръцки *holos* – цял, цялостен

органи и системи. При наличие на добра жизнена енергия, човек сам се справя с болестта с помощта на природни средства, каквито са хомеопатичните лекарства. Затова, както акцентират Пейчев и Бояджиян, „едно от най-успешните приложения на хомеопатията е при деца. Те са със запазена реактивност³⁶ на организма към вредните въздействия на околната среда, не са обременени с хронични заболявания и дългогодишна употреба на лекарства и ваксини“ [6, 2009: 34].

Не е аналогичен случаят при възрастните хора, при които жизнената енергия е отслабена поради заболявания или тежки наследствени патологии. Както твърди д-р Шанкаран „повечето бактерии могат да ни разболеят само когато собствената ни лечебна сила или съпротивителна способност е отслабена. Като отстраняваме бактериите чрез антибиотици или с други средства ние не правим нищо, за да коригираме тази загуба на съпротивителни сили. Хомеопатичното лекарство се стреми да коригира жизнената енергия и така повишава способността на тялото да се лекува само. То не се стреми да отстрани симптомите на засегнатата част, а лекува причината и възстановява здравето“ [1, 2001: 10]. Защитният механизъм на пациента се проявява само чрез симптомите. Затова и Витулкас пояснява, че „когато даваме хомеопатично лекарство, ние се стремим да стимулираме защитния механизъм на пациента, така че той да се излекува от страданието, с което се бори. [3, 1995: 243]

Целта на хомеопатичното лечение е да възстанови цялостно както физическото, така и психичното и емоционално равновесие на човека. Хомеопатичните лекарства стимулират собствените защитни сили на човека и помагат на болния организъм да възстанови загубената хармония, достигайки ниво на здраве, без нужда от често приемане на лекарства.

Както сме споменали и в предишни наши изследвания [4, 2017: 429 – 436], хомеопатията, наричана още „нежна медицина“ и „медицина на бъдещето“, е метод за профилактика и лечение на човешкия организъм чрез използване на малки количества природни елементи за подпомагане на оздравителния процес у пациента. Лечебният ефект настъпва чрез задействане на собствените защитни сили и по този начин подпомага организма сам да реши възникналия здравословен проблем по възможно най-естествения и ефективен начин като лекува болестта, а не чрез временно потискане на симптомите ѝ. Хомеопатично лечение е строго индивидуално за конкретния пациент. Лечебният ефект се постига с минимални дози от лекарственото средство и в пълна безвредност на използваните вещества. Лекува се причината за болестта, а не нейните последици.

Древният природолечебен метод е много разпространен по света, най-вече в Индия, Англия, Франция, Русия и Германия. В България, както твърди в свой труд д-р Атанас Михайлов [5, 2009: 50], до началото на демокрацията хомеопатията е кратко описана в учебниците като „лъжеучение, преподавано в университетите на фашистка Германия“. Независимо от това, наши учени се обучавали в чужди университети. Известният в наши дни хомеопат д-р Михайлов цитира с уважение имената на свои предшественици от XIX век, придобили световна слава. Френският възпитаник д-р Георги Миркович и биологът акад. Методий Попов са описали в своите разработки резултати, свързани с различни приложения на исторически познатия хомеопатичен принцип.

В последните години хомеопатията става все по-предпочитан и желан метод на лечение в България. От 2007 г. науката се регламентира със Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина³⁷. В момента се изучава като факултативна дисциплина в медицинските университети.

Понятието за подобие датира от най-дълбока древност и е прилагано емпирично до края на XVIII в. Твърдението на Хипократ, че „нещата, които са причинили заболяването, могат да го излекуват“ присъства в историята на медицината. Сходни схващания цитира в свой трактат и Парацелз през 1533 г. Началото на хомеопатията като терапевтичен метод се поставя едва през XIX в. с опитите на немския лекар, химик и полиглот Самуел Ханеман. След дългогодишни наблюдения и експерименти д-р Ханеман установил, че веществата, които в измерими дози могат да причинят болест, в безкрайно малки дози могат да излекуват болест, протичаща с подобни симптоми. Така той обосновава научно метода и го нарича хомеопатия (homeos - подобен, и patos – болест, страдание). Следователно лекува се с нещо, което причинява ефект, подобен на страданието. Подходът на Ханеман включва три етапа: установяване на фактите, експериментиране и прилагане с лечебна цел.

Ханеман открива в старинен ръкопис съобщение, че хининът в определени дози може да предизвика малария. В свои наблюдения забелязва подобие между симптомите, причинени от интоксикацията с хинин, които се наблюдават при работещите в неговото производство и сходните симптоми, лекувани по това време със хинин. Изхождайки от това, припокриващо се с твърдението на Хипократ, свое наблюдение, Ханеман се заема с експерименталната проверка на *Принципа на подобие*. Първоначално той експериментира токсичното въздействие на хинина върху себе си, а след

---

³⁶Способност на организма да реагира на различните дразнения от външната среда и да се приспособява (адаптира) към тях.

³⁷ЗЛПХМ - Обн., ДВ, бр.31 от 13 април 2007 г.

това разширява опитите и върху близките си. За да се убеди и потвърди получените резултати, той включва и други токсични вещества – живак, беладона, напръстник и др. Ханеман използва тези вещества в малки дози за лечение на болни със симптоми, сходни на тези, получени при неговите опити. При регистриране на усложнение вследствие на високите лечебни дози, той е принуден постепенно да намалява дозата, докато стига до безкрайно малките дози. Тези вече атоксични дози се оказват по-ефикасни от малките дози, които експериментаторът използва в началото. „Той установява, че големите разреждания предизвикват симптоми на психично и поведенческо ниво при особено чувствителните лица, докато по-малките разреждания били по-ефективни при локални симптоми и при слабо чувствителни индивиди. По емпиричен път открива, че многократни разклащания (разтърсвания) на разтвора на дадено лекарство повишават неговата ефективност и повлияват повече симптоми. Тази особеност е запазена и до днес в производството на хомеопатични медикаменти и се означава с термина *динамизация*[6, 2009: 30].

Така бащата на хомеопатията проверява по експериментален път хипократовия принцип на подобие и полага теоретичната и практическата основа на новия терапевтичен метод. Последователи на Ханеман са лекари хомеопати от цял свят: Джеймс Тайлър и Константин Херинг от САЩ, Вание и Нобел от Франция, Корсаков от Русия и др.

Основният хомеопатичен принцип гласи: „*всяко вещество, което, приложено в измерима доза, предизвиква симптоми у здрав и чувствителен индивид, може в малка, наречена безкрайно малка доза, да излекува същите тези симптоми у болен индивид, независимо от заболяването му.*“ Преди да се утвърди като лекарствено средство в хомеопатията, всяко вещество е подложено на редица изследвания чрез приложение върху здрави доброволци. Последователното изпробване на субстанции върху здрави индивиди с цел да се изяснят симптомите, предизвикани от това вещество, се означава като „доказване“. За да е напълно доказано, всяко лекарствено вещество се изпробва върху здрав човек в токсична, хипотоксична и много ниска концентрация [3, 1995: 105-106]. Резултатите от тези доказвания са систематизирани и описани подробно в различни издания на *Материя медика*. Почти всички хомеопатични препарати представляват безкрайно малки дози от дадена субстанция във вода, спирт или млечна захар. Дефинираните вещества като лекарствени суровини отговарят на изискванията на Фармакопеята. Хомеопатичната фармакопея различава лекарствени суровини, носители и помощни вещества. Както традиционните лекарства, така и хомеопатичните продукти имат растителен, животински или минерален произход. От тези източници се получават стандартни хомеопатични монопрепарати. Използват се още: бактерии, вируси, секрети, серуми, ваксини, токсини, анатоксини и други, от които се приготвят хомеопатичните биотерапевтици и изотерапевтици.

Преди повече от 200 години лекарите приготвяли сами хомеопатични лекарства от различни природни източници по рецептите на Ханеман и Корсаков. Получаването на хомеопатичните продукти и днес се извършва по разработената от Ханеман технология. От първичния източник на лекарството се приготвя тинктура майка. Една част от тази тинктура се разрежда 99 пъти със спиртно-воден разтворител и се динамизира (силно разтърсване в специален вибрационен апарат). Така се получава първото стотно разреждане (1:100), което се отбелязва с 1СН. Една стотна част от това разреждане се залива отново с 99 части спиртно-воден разтворител, последвано от ново динамизиране. Получава се разреждане 2СН. Терминът СН означава центезимална потенция по Ханеман, а предхождащата го цифра показва броя на извършените последователни разреждания. В практиката най-често се използват препарати в 9, 15 и 30СН. Изборът на степента на разреждане е много важен, защото в определени ситуации един и същ лекарствен продукт има различно действие в зависимост от по-високите или пък по-ниските разреждания, и се прави от специалист. В хомеопатията се използват два типа разреждания: центезимално ханеманово разреждане (или стотично, означено с СН) и десетично ханеманово разреждане (DH). Хомеопатичните лекарства се предлагат най-често под форма на гранули или глобули, импрегнирани в хомеопатичен разтвор. Това са малки кристали лактоза, обвити от захароза и лактоза.

Хомеопатичните лекарствени форми, предлагани в аптечната мрежа, се групират като монопрепарати и препарати с комплексен състав. Към монопрепаратите спадат: *гранули, глобули, капки и прахчета*. Към препаратите с комплексен състав се отнасят т.нар. *специалитети*. Те представляват съвкупност от няколко хомеопатични лекарства със сходни клинични показания, чиято формула е разработена в специализирани хомеопатични лаборатории. Предназначени са за симптоматично лечение на някои стереотипно протичащи синдроми или заболявания. Хомеопатичната номенклатура е обогатена и с други, по-рядко използвани, лекарствени форми като супозитории, вагинални глобули, унгвенти, ампули, които могат да се инжектират.

Дозировката в хомеопатията е степента на разреждането. Колкото по-голямо е подобие между реактивния тип на пациента и патогенезата на лекарството, толкова по-високо разреждане се използва. На всяка степен на подобие съответстват различни степени разреждания: при локално подобие – ниски разреждания (5СН), при по-голямо подобие – средни разреждания (9СН) и при подобие на неврологично

и поведенческо ниво – високи разреждания (30CH). Едно и също лекарство в различни разреждания може да има различен ефект според основния хомеопатичен принцип. Например ниските разреждания (5CH) стимулират секрецията, докато високите разреждания (15 и 30CH) я потискат, а средните (9CH) имат амбивалентно действие. За успешен терапевтичен резултат най-съществен обаче се оказва правилният подбор на конкретния медикамент, прецизно направен от квалифициран терапевт. Изборът на хомеопатичен препарат се прави въз основа на: етиологията на заболяването, психическите симптоми, модалностите, общите и локалните симптоми. Важен индикатор е началото на заболяването с отчитане на остро или постепенно начало на проява на клиничната картина.

Както в конвенционалната медицина, така и в хомеопатията се подбират медикаменти, които влияят на симптомите на заболяването, но също така и медикаменти, които въздействат на отключващите фактори, както и на механизмите на възникване на заболяването. Към това, хомеопатите добавят и медикамент за "чувствителен тип" и/или "модус на реакция", което позволява още по-голяма персонализация на лечението, особено при хронични заболявания. *Модалностите* представляват определянето на симптома според индивидуалната чувствителност на болния, в смисъл на подобрене или влошаване [7, 2006: 395–402].

За лечението на хроничните заболявания се предписват две групи лекарства – симптоматични и теренни. Симптоматичното лекарство има за цел бързото облекчаване на симптомите, а предотвратяването на рецидивите на заболяванията става с дълбоко действащо лекарство, наречено "теренно". Честотата на приема се определя от спешността на състоянието, а дозирането не зависи от възрастта и телесната маса на пациента. При остро протичащи заболявания хомеопатичните медикаменти се приемат по-често, а при затихващи прояви и трайни ремисии на болестта приемите се разреждат. "Теренните" лекарства, както препоръчват Крушков и Ламбев [7, 2006: 395–402], се назначават веднъж седмично или два пъти месечно, заедно с ежедневното няколко пъти дневно прилагане на симптоматичните лекарства. Желателно е хроничното състояние да се лекува от специалист, който наблюдава промените, възникнали в резултат на лечението.

Според Пейчев и Бояджиян [6, 2009: 34] „хомеопатията е ефективна при заболявания, при които другите методи на лечение имат незадоволителен резултат. Тя е много успешна в повлияване на много функционални смущения или оплаквания, които не могат да се класифицират с точна диагноза, но неизменно те са в основата на болестите, появяващи се у човека след време“. Панайотова³⁸ описва редица заболявания, които се повлияват от адекватно и навременно хомеопатично въздействие. Този списък включва остри заболявания (настинки, ангина, ОВИ, болкови синдроми, бъбречни и коремни колики, диарии, повръщания, обриви, травми, изгаряния, измръзвания и др.), а също така и голяма част от детските болести (шарка, настинка, дизентерия, колики, тонзилит, синусит, бронхит, пневмония, отит, астма, проблеми с никненето на зъбки и др.). Много добре се повлияват и някои хронични заболявания: алергии, главоболие, косопад, неинсулинозависим диабет, кожни проблеми, пикочни инфекции, запек, хемороиди, артросни и хормонални промени, артериална хипертония, хормонален дисбаланс и други. Особено ценно се оказва приложението на хомеопатични медикаменти при храносмилателни проблеми при бебета, деца и възрастни, при неврози, пристъпи на паника, тревожно безпокойство, депресивни състояния, психоемоционални срывове от разочарования и тежки семейни неблагоприятия, както и при дългогодишно потискани травми от детството. Не бива да се смята обаче, че хомеопатията може да измести или да замени конвенционалната медицина. До момента в литературата не са посочени данни, потвърждаващи, че с този или друг алтернативен метод могат да се овладеят остри и животозастрашаващи състояния като шок, миокарден инфаркт, мозъчен инсулт, рак, епилепсия, шизофрения и други хронични заболявания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Хомеопатията е напълно безвреден алтернативен метод на лечение и може да бъде изключително ефикасна при много широк спектър от заболявания в случай, че се прилага от обучен лекар. Не случайно я наричат "нежната медицина". Тя е напълно приложима дори и при бебета, бременни или кърмещи жени, както и привъзрастни и болни с бъбречна и чернодробна недостатъчност и др. Натрупаните през последните години не малко клинични проучвания показват обективно, че с хомеопатични лекарства се постигат добри резултати при редица заболявания. Съществуват и лабораторни изследвания, които доказват, че в тъканите и органите настъпват определени промени под въздействието на хомеопатични вещества в различни разреждания. Не случайно хомеопатичните лекарства са признати като медикаменти в рамките на Европейския съюз, а от 2007 г. те са лекарствени продукти и според българското законодателство. Но трябва да се има предвид, че *хомеопатията не е панацея* не всяко

---

³⁸ <http://www.plovdivhomeopathy.com/medication.htm>

състояние е подходящо за самостоятелно хомеопатично лечение. Животозастрашаващите заболявания, острите хирургични състояния, тежките хронични заболявания, към които спадат онкологичните заболявания, епилепсията, множествената склероза и други не могат да бъдат лекувани с хомеопатия. В тези случаи, хомеопатичните лекарства могат да бъдат предписвани само като допълнение към класическата терапия, като подпомагат основното лечение и облекчават поносимостта му. Опитният лекар може да прецени докъде се простират нейните терапевтични възможности и кога е необходимо комбиниране с конвенционално лечение.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Шанкаран, Р., Духът на хомеопатията, София, Холистичен център Анхира, 2001.
- [2] Гълъбов, Ат., Световната конспирация срещу здравето, София, Експреспринт, 2001.
- [3] Витулкас, Г., Науката хомеопатия, София, Холистичен център Анхира, 1995.
- [4] Бързева, С., Н.Ненкова, Хомеопатията – „нежната медицина“ от древността до днес, Резюмета и доклади, Пета национална студентска сесия с международно участие „Здравните грижи – наука и технологии“, 23 – 24.03.2017 г., МУ Плевен, факултет „Здравни грижи“, pp. 429 – 436, 2017.
- [5] Михайлов, Ат., Въведение в природолечението, Моята практика, София, Изток - Запад, 2009.
- [6] Пейчев, Л., Х., Бояджиян, Хомеопатичен справочник, От симптома към диагнозата, София, Изток - Запад, 2009.
- [7] Крушков, Ив., Ив. Ламбев, Хомеопатични лекарства, Фармакология. 6-то издание. София, Медицинско издателство APCO, 2006, 395–402.